

ДО ПРОБЛЕМИ ІСНУВАННЯ “МЕРЕЖЕВОЇ ЛІТЕРАТУРИ” В УКРАЇНІ: ЯВИЩА І ТЕРМІНИ

Перше питання, яке ми ставимо перед собою сьогодні в стосунку віртуального письменства – чи існує в українському літературному просторі таке явище, як “мережева література”? Пошук відповіді дає нам цілком несподівані результати. Випереджаючи виклад проблеми, наголосимо на таких головних аспектах *вживання терміну* “мережева література”, що визначають існування/неіснування цього різновиду літератури в Україні:

1) термін “мережева література” був застосований нами в дисертаційному дослідженні [див.: 3] як умовне позначення специфічного літературного явища, суть якого полягає в залежності літературного тексту від його віртуального носія, зміна якого не може не викликати змін у структурі цього тексту;

2) існує невизначеність у широкому застосуванні терміна “мережева література”, оскільки з його допомогою позначають як сукупність специфічних друкованих літературних текстів, котрі первинно були опубліковані в мережі, первинно сприймалися у віртуальному середовищі в ситуації повної відкритості спілкування з автором з можливостями коментування, спільного редагування тощо (а), так і загалом увесь масив оцифрованої літератури без огляду на структуру її текстів, особливості сприймання тощо (б).

У результаті пошуку текстів “мережевої літератури”, сутність якої коротко описана в першому пункті, ми не віднайшли в українській літературі практично жодного зразка, котрий би відповідав головним її аспектам. Винятком можуть стати хіба що наші власні літературні тексти, на котрих ми не будемо зупинятися [див.: <http://zavadsky.studiamethodologica.com.ua>], та кілька текстів інших авторів, які ми проаналізували в нашій дисертаційній роботі. А власне це гіпертекстові літературні конструкції з усіма відповідними їм

супутніми ознаками. Ці тексти нелінійні, вимагають активної діяльності читача на шляху досягнення естетичного враження. Перенесення такого типу тексту в інший за способом організації “простір письма” (термін Дж.Д.Болтера) [див.: 6] спричиняє втрати в структурі цього тексту. Ми схильні вважати, що це викликає не зміну тексту (його “переклад”, “адаптацію” тощо), а появу *іншого* тексту, оскільки змінюється його структура, ситуація його сприймання, діють інші чинники та суттєво змінюється поведінка читача в процесі читання, а відповідно цілком іншими виявляються результати сприймання цього тексту. Для глибшого розуміння цієї ситуації ми повинні застановитися над такою проблемою: в який спосіб ми могли б видрукувати віртуальний текст, одиниці якого (умовні “а”, “б” і “в”) не мають наперед закладеної послідовності та можуть чергуватися як завгодно (“а, б, в”, “в, а, б”, “а, б, а” тощо)? Нелінійний текст, отже, не може бути адекватно переданий у друці чи рукописно. На нашу думку, проблема перенесення літературного тексту в інше “поле письма” потребує детального розгляду та є одним з перспективних напрямків дослідження віртуального письменства, що розкриє розуміння досі прихованих його сторін. Причиною до згадки про цей важливий момент в існуванні “мережевої літератури” (з першого пункту) стала теперішня практика “мережевої літератури” (з другого пункту).

Кілька українських видавництв та періодичних видань розпочали публікації текстів під прапором “мережевої літератури”. Серед найважливіших публікацій цього напрямку назвемо книги “Вісім. Жіноча мережева проза” [див.: 2], “Антологія українського самвидаву. 2000-2004” [див.: 1] (видавництво “Буква і Цифра”), “Digital Романтизм” [див.: 7] (ТОВ “Гамазин”). Ці книги, як визнають самі видавці та співавтори – передрук публікованих текстів на спеціальних загально доступних сайтах, блогах, форумах. Хоча керівник видавництва “Буква і Цифра” далеко не може бути визнаний за авторитет у процесі осмислення віртуальної літератури, ми звернемося до його думки як до виразника загальної тенденції в сучасній українській культурі. “О! Тобто ці книги – це таки не зовсім мережева література, егеж? Це те, що БУЛО

мережевою літературою ДО того, як ви її “сфотографували”? – запитує Катріна Хаддад керівника видавництва "Буква і цифра" Олександра Ворошила, на що останній відповідає: "Ну чому ж? Якщо забрати останній пункт (гіпертекстові можливості, які, власне, не завжди використовують) – це мережева література" [5]. І дійсно, тексти, котрі пропонуються в згаданих книгах цього видавництва, не були нелінійними у віртуальному середовищі, не використовували гіперпосилань як складових естетичного повідомлення, не містили мультимедійних елементів. Першою важливою відмінністю мережевих текстів від друкованої літератури є, на думку того ж О.Ворошила, “швидкий відгук читачів” [5]. Підходячи до такого потрактування “мережевої літератури” з теоретичного погляду, нічого нового така практика не вносить у специфіку існування літератури. Такі ж можливості роботи з літературним текстом пропонує будь-яке періодичне видання, проте в дещо інших часових та просторових вимірах.

Книга “Вісім. Мережева жіноча проза” є добіркою літературних текстів, що первинно були опубліковані в мережі, очевидно, на всесвітньому порталі LiveJournal.com, який створений як багатокористувацький блог з широкими можливостями взаємного коментування та обміну даними. Кожен користувач цього блогу має можливість публікувати свої тексти чи інші дані будь-якого змісту та структури, дозволяючи чи не дозволяючи коментування їх іншими користувачами. Книга, за словами керівника видавництва, стала “можливістю автору нарешті поставити крапку” [5]. Опублікувавши тексти авторок мовою оригіналу (а саме половина з них російською), укладачі оцінили свій крок позитивно, вважаючи, що в такий спосіб відобразили загальну тенденцію українства до двомовності. А ці поступки в друкованому слові, безперечно, не обійшлися без впливів українського мережевого простору, який, на жаль, здебільшого російськомовний (варто в цьому випадку згадати хоча б “Украинский литературный портал” [див.: <http://proza.com.ua>]). Художня вартість цієї книги потребує окремої розмови, але ми не можемо не відзначити, що в часі її читання відчувається певний вакуум між читачем і текстом, який,

можливо, заповнювали віртуальні атрибути. Ймовірно, на це склалася згадана нами зміна “простору письма”.

Книга з претензійною назвою “Антологія українського самвидаву. 2000-2004” цілком не виправдовує сподівань як антологія українського самвидаву. З великою надією беручи її до рук, читач починає розуміти, що під обкладинкою приховується лише антологія текстів, що були опубліковані на літературному сайті “Лабіринт українського самвидаву” [див.: <http://samvydav.net>]. Ця книга, як і кілька інших продуктів видавництва “Буква і Цифра”, є варіантом популяризації мережевої за локацією творчості молодого літературного покоління, яке не знаходить або не хоче знаходити собі місця в друкованих виданнях.

Подібною за характером є книга “Digital Романтизм”. У передмові укладачі однозначно визначили її як зразок “мережевої літератури”. Вони вказують на те, що в мережевій літературі “змішалися професіоналізм і графоманія (при цьому обидва поняття є відносними), власне ім’я автора й абстрактний нік (при цьому обидва можуть мати різний ступінь відомості), експериментальність (коли активно використовуються потенції віртуального, інтерактивного й безцензурного існування) та класичні форми (коли Інтернет використовується як “перевалочний пункт” на шляху до паперової публікації)” [7, 5]. Укладачі збірника натякають на особливу роль книжкової форми, її найвищу позицію в ієрархії технологій, що можуть бути застосовані в публікації літературного тексту: “Твір, розміщений в Інтернеті, є частиною великого гіпертексту, що також здатен трансформуватися згідно з волею автора або коментатора, і тому містить у собі сукупність потенційних можливостей вдосконалення, у результаті яких він має змогу вийти за межі Інтернету завдяки увазі видавця або, як варіант, – єдиним кліком модератора бути стертим із сайту” [7, 5]. Позитивною рисою цього збірника є наявність коментарів та підкреслена велика роль інтерактивності в сприйманні текстів у віртуальному середовищі, на чому не було зроблено акцентів у згаданих книгах видавництва “Буква і Цифра”. У коментарях ми бачимо реакцію читачів на публіковані на

сайті тексти, проте і цей своєрідний звіт на папері (“Дивлячись на всю цю хаотичність, редакція відчула певний позитивістський потяг до впорядкування-оцінки-класифікації і, врешті-решт, паперової публікації вибраного матеріалу з метою, яку умовно можна визначити як “перевірку реальністю” ...” [7, 4]) не дозволяє і далі творити нові витки перетворення та коментування первинного авторського тексту. А тому залишимо відкритим питання: чи належать такі книжкові видання до “мережевої літератури”?

Підсумовуючи, варто наголосити, що в контексті української “мережевої літератури” (другого пункту) книга надалі визнається за основну технологію, без якої повноцінне існування літературного тексту неможливе. Саме книга – кінцевий продукт, до створення якого докладаються автор, модератори на сайті, віртуальна машина (власне сайт, портал, блог тощо), а пізніше редактор, коректор, верстальник, продавець. Проте, з погляду теоретичної моделі “мережевої літератури” (першого пункту), книга є рівнобіжною, часто конкурентною технологією, проте такою, що не може замінити віртуальну веб-сторінку з усім її наповненням – гіперпосиланнями, мультимедійними одиницями, елементами керування тощо.

Отже, поширеною сьогодні є думка, що “мережевою літературою” є масив літературних текстів, які первинно були опубліковані в мережі з метою промоції, вивчення громадської думки тощо. “Інтернет лише місце її створення, причому місце, яке надає автору більше засобів,” – говорить О.Ворошило [5]. Очевидно, є потреба уніфікованого означення власне літератури та довколалітературного простору, що пов’язаний з віртуальністю, так само, як це зроблено, наприклад, у польській науці. Безперечно, назвою цьому культурному явищу може послужити термін “мережева література”. Відповідно, для позначення власне віртуальних, глибоко закорінених в комп’ютерних технологіях літературних типів є потреба створення іншого, більш конкретного терміна. Саме про це молоді письменники, науковці та зацікавлені користувачі розпочинають розмову в мережі [див.: 4].

На початку статті ми згадували про практику пересення літературного тексту з одного “простору письма” в інше. Саме ця проблема потребує обговорення у випадку з видруком мережевих текстів. В нас існує *підозра*, що і в цьому випадку прослідковується якщо не втрата, то зміна в літературному тексті, що впливає на формування естетичного враження в читача, хай навіть цей літературний текст не був задуманий, створений та представлений читачеві як нелінійний, мультимедійний тощо. Очевидно, що середовище, в якому сприймається літературний текст, має великий вплив на враження від нього. А складових цього середовища є надзвичайно багато. У випадку з друкованою літературою це форматування тексту книги, його розміщення на сторінці, оформлення книги, якість друку, паперу, організації роботи з книгою (її завершеність, належність до певного циклу, серії, запрошення до обговорення тощо), а щонайважливіше – стан читача та всі його попередні установки та готові моделі сприймання того чи іншого літературного типу засобом того чи іншого носія тексту. Мережева література (як бачимо, погляди на цю проблему частково збігаються у всіх, хто намагається осмислити це явище) вимагає застосування інших практик: читач повинен використовувати комп’ютер або схожі за функціональністю пристрої, що приєднані до мережі, в процесі читання застосовується відповідне програмне забезпечення, що зумовлює наявність тих чи інших можливостей в процесі сприймання тексту і так далі. Перераховані складові середовища сприймання літературного тексту обумовлюють існування “простору письма”, – одного для друкованої, іншого – для віртуальної літератури. Проте наголосимо, що на питання, чи належать згадані книги, що так наполегливо їх вписують промовтери до “мережевої літератури”, до масиву літературних текстів, котрі нами означено як “мережева література”, ми відповімо негативно. Теоретична модель різновиду літератури, що запропонована нами в нашому дисертаційному дослідженні, хай як ми б її не називали, – “мережева література”, “віртуальна література”, “віртуальна белетристика”, “кіберлітература”, “гіпербелетристика”, “кібертекст”, “гіпертекстова література” тощо, – не дозволяє нам віднести згадані літературні

тексти до її зразків. Гадаємо, в такий спосіб повинен бути вирішений методологічний конфлікт між нашим дослідженням та стихійним вживанням терміну “мережева література”.

Словничок термінів

Блог (англ. *weblog, blog*) – веб-щоденник, в якому певна особа, котрій веблог і належить, описує свої щоденні враження, життєві події, і т. п., а інші можуть коментувати ці нотатки [<http://uk.wikipedia.org/wiki/Блог>].

Користувач (англ. *user, subscriber*) – людина, що користується послугами обчислювальної техніки для отримання інформації чи розв’язку різноманітних задач [<http://uk.wikipedia.org/wiki/Користувач>].

Мережа (англ. *network*) – Комбінація комп’ютерів та інших пристроїв, пов’язаних таким чином, щоб користувачі могли обмінюватися програмами і технікою (наприклад, принтерами) і спілкуватися один з одним [<http://uk.wikipedia.org/wiki/Мережа>].

Модератор (англ. *moderator, forum moderator*) – певна особа, наділена особливою владою встановлювати правила Інтернет-форуму [http://en.wikipedia.org/wiki/Forum_moderator].

Нік (англ. *nick, nickname*) – особисте, переважно, вигадане, ім’я, котрим називаються користувачі інтернету в різноманітних чатах, форумах, меседжерах [<http://uk.wikipedia.org/wiki/Нік>].

Простір письма (англ. *writing space*) – "під терміном “простір письма” я передовсім розумію фізичний і візуальний простір, визначений певною технологією письма" [6, 11]

Сайт (англ. *site, web-site*) – Сукупність веб-сторінок доступних в мережі Інтернет, які об’єднані за змістом та навігаційно. Фізично сайт розміщується на одному сервері [<http://uk.wikipedia.org/wiki/Сайт>].

Література

1. Антологія українського самвидаву 2000-2004 /Олександр Ворошило (упоряд.), Віталій Муж (упоряд.). – Київ: Буква і цифра, 2005. – Паг. не зазнач.
2. Вісім. Жіноча мережева проза. – Київ: Буква і Цифра, 2006. – 216 с.
3. Завадський Юрій Романович. Типологія й поетика мережевої літератури і сучасне західне літературознавство: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.06 / Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2006. – 21 с.
4. ЛітФорум – Тут Спілкуються Про Літературу > Література > Українська > Особливості мережевої літератури //http://www.litforum.net.ua/showthread.php?t=911&page=2&pp=15
5. Хаддад К. Мережева література розвіртуалізовується! (інтерв'ю по icq) //http://trina-ka.livejournal.com/101272.html
6. Bolter Jay David. Writing Space. Computers, hypertext and The History of Writing. — Lawrence Erlbaum Associates: Hillsdale, New Jersey, 1991. — 258 p.
7. Digital Романтизм. – Київ: Гамазин, 2006. – 320 с.